SÖRMLANDSLÅTEN

1995 Nr4

Innehåll

Ordföranden har ordet 2
Sivert Hellberg 3
Välkommen att gå på kurs 3
Kalsonger blå 4
Arrangörsnät för folkmusik 5
Kompositionstävlingen igen, slängpolska 6
Två spelmän 7
Sveriges äldsta danshus 8
Mitt emellan dur och moll 9
Vals av H Frykmo 10
Vals "Utan krus" 11
Om jag vill utbilda mig i folkmusik 11
Annonser mm 12

Omslagsbild: Karin Widell

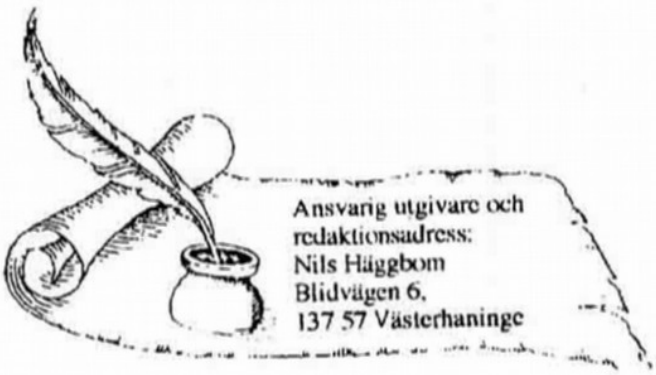

Ordföranden har ordet

När jag var liten var det alltid snö ute på vintern. Det var alldeles vitt på marken och det var alltid -5° C. Det fanns alltid perfekta skidspår i skogen och tefatsbacken var alltid lagom isig. Ja, det var en tefatsbacke. Pulkor fanns inte då. Jag hade ett tefat i plåt, som alltid var rostigt när vi tog fram det ur källaren på förvintern. Men efter fem åk i backen var all rosten försvunnen. En del barn hade en kälke att åka på. De barnen var jag väldigt avundsjuk på. Mina skidor var av trä. Vad annars? Varje år fick pappa grundvalla dem med svart tjära, tror jag det var, innan man fick åka och sen skulle det smetas på vanlig skidvalla. Jag hade en mörkblå anorak med ficka på bröstet. I den fickan hade mamma lagt ner några apelsinklyftor. I ansiktet smorde hon in Nivea. Jag förstod aldrig varför. Hon sa att det vara för att jag inte skulle frysa, men jag tyckte alltid att man frös mera med det där i ansiktet.

På julafton snöade det alltid. Stora, tjocka snöflingor, som sakta dalade ner. Inne var allting stilla. Julgranen stod i hörnet och luktade barr. Den lyste så vackert. På bordet stod adventsstaken med sina levande ljus. Det var riktiga stearinljus. Det kände man på lukten. Det luktade jul. Ute i köket hade mamma dukat fram julbordet. Det var inlagd sill, julskinka, sillsallad, julkorv, köttbullar och dopp i grytan. Julklapparna till mor, far, syrran och mig rymdes i *en* säck. När vi så småningom skaffade TV fick julen ytterligare en tradition. Julafton var den enda dag på året man fick se tecknad film på TV. Det var en högtidsstund då man fick se de gamla, fina, vältecknade Disneyfilmerna. På juldagen åt vi alltid lutfisk. Alla affärer var stängda. Inte ens biografernas hade öppet. Dagen var jättelång. Det enda man kunde göra var att leka med sina nya leksaker, som man fått i julklapp. Man väntade med spänning på biopremiären, som ägde rum på annandagen.

Nu är allting annorlunda. I bästa fall är det snö och minusgrader ute några dagar varje vinter. För det mesta är det plusgrader och slask, och på gatorna saltar de och snön smälter ihop till någon slags brun sörja. Barnen har aldrig sett ett tefat och troligen heller aldrig en hederlig kälke. Nej idag åker de pulka och nästan alla barn har en egen snow-racer. Skidspåren i skogen är alldeles för smala för mina gamla träskidor. Dagens skidor, som är av plast och jättesmala, och mina gamla pjäxor är inte alls "kompatibla". Om man går in i en sportaffär idag och frågar efter grundvalla till träskidor tittar de på en som om de just upptäckt en utdöd ras och sen går de in på lagret och gräver i nån gammal dammig kartong. Idag har alla barn en overall i nån gräll färg när de är ute i snön och de slipper Nivea i ansiktet.

Det snöar aldrig på julafton nu för tiden. Det är ofta t.o.m. barmark ute. Inne är allting annat än stilla. Barnen väntar ivrigt på sina julklappar. För att tiden skall gå fortare sätter de på video (Mutant Ninja Santa Claus eller nåt annat spännande). Plastgranen står i hörnet och skyms till hälften av berget av julklappar, som ligger där. På bordet står ljusstaken med sina paraffinljus, inköpta på IKEA, och osar. Pappa är på affären och handlar det sista till julbordet. Julkorv och dopp i grytan är avskaffat sen länge. Nu finns där i stället laxpaté och vitlökssill men faktiskt fortfarande köttbullar och julskinka. (Jag har t.o.m. sett en pizzeria göra reklam för sina julpizzor med julskinka, prinskorv rödkål och sill.) På juldagen är allting öppet som vanligt - nästan - och biograferna kör filmer hela dagen, ja nästan dygnet runt nu för tiden.

Jag må vara en smula gammaldags, men jag tycker det är synd att *allting* ändras. Man förlorar fotfästet en smula, när alla ideal och värderingar man själv har och har haft plötsligt är omvärderade och värdelösa. Det finns många anledningar att bevara traditioner både i det stora och det lilla. Jag vill inte framstå som någon bakåtsträvare, men måste man promt ta till sig allting nytt, som kommer? Jag tycker inte att all utveckling, alla tekniska innovationer, nödvändigtvis behöver betyda framåtskridande. Jag tycker tvärtom att en kunskap om det gamla kan vara ett framåtskridande. Måste man ha de allra senaste dataspelen? (Måste man ha dataspel överhuvudtaget?) Att vägra köpa alla Alladin- eller Pocahonts-leksakerna/-kläderna kan väl vara ett slags framåtskridande. Att inte lägga på en skiva eller en video så fort det blir tyst i fem minuter utan i stället samlas och sjunga tillsammans är absolut ett kulturellt framåtskridande.

Forts. på sid 9

Sivert Hellberg är död

Sivert Hellberg avled den 15/11 1995 efter en tids sjukdom.

Jag har känt Sivert sen 1983. Det var då jag började spela på Skansen. Jag gjorde min debut på Kristi Himmelsfärdsdagen i mitten av maj. Då hade Axel Myrman några månader tidigare spelat sista gången på Skansen efter att troget ha tjänstgjort som spelman däruppe i nära sextio år. En makalös livsgärning. Få var de gånger han uteblivit från spelning under de åren. Sivert nämnde ofta Axel Myrman i vördnadsfulla ordalag och med beundran i rösten. Själv fick jag aldrig träffa honom men jag vet att jag och andra i framtiden kommer att tala om Sivert på samma sätt. Sivert var Skansenspelmannen personifierad. Han missade t. ex. inte en midsommar på 30 år och var med på minst lika många julmarknader. Trots sitt handikapp (han förlorade synen för ca. 20 år sedan) höll han reda på turerna i folkdanserna och ringlekarna och nåde den folkdansare som dansade fel. Inget undgick Sivert.

Otaliga är de gånger jag suttit vid eller i någon stuga på Skansen och spelat låtar med Sivert. Vi började alltid med samma låt - Österåkers brudmarsch. Jag vet att han tyckte att jag spelade den väldigt sakta, men samtidigt var han noga med att poängtera att han tyckte att tempot passade mitt sätt att spela låten. Vi slutade också nästan alltid med samma låt och det var Mora äldre brudmarsch. Det var för honom Axel Myrmans låt och för mig kommer Österåkers brudmarsch alltid att vara förknippad med Sivert Hellberg.

Nu sitter han på en molntapp i spelmännens egen himmel och spelar tillsammans med de gamla kompisarna igen. Där finns Axel Myrman, Eric Öst, Theodor Olsson, Gösta Bäckström och alla de andra. Men jag vet att nästa gång jag spelar Österåkers brudmarsch då är Sivert med mig på andrastämman.

Tack för de här åren! Tack för allt trevligt tillsammans! Tack för allt Du lärt mig!

Sov gott!

Vännen Leif Johansson

****

VÄLKOMMEN ATT GÅ PÅ

KURS

MED CHRISTINA FROHM OCH LEIF JOHANSSON

Södermanlands Spelmansförbund har under årens lopp gett ut en hel del böcker och ett par av dessa kommer att avhandlas på kursen.

A. P. ANDERSSON

Christina kommer att ägna kursen åt den ålderdomliga repertoaren i denna inte så ofta använda bok. Tag tillfället i akt att tränga in i faksimilens spännande värld med en synnerligen kompetent guide!

K. P. LEFFLER

Leffe spelar Leffler... Denna bok är en riktig guldgruva och Leif kommer säkert att leta reda på riktiga höjdarlåtar!

Kursen dubbleras och ges ena dagen i Eskilstuna och den andra i Södertälje.

Lördag 27 januari i Eskilstuna, från 0900 till 1800.
Söndag 28 januari i Södertälje från 0900 till 1800.

Kostnad 300 kr, kaffe och båda böckerna ingår!

Anmälan senast 10 januari till
Torsten Gau 016-42 00 70 ESKILSTUNA
Ulf Lundgren 08-550 864 64 SÖDERTÄLJE

Kalsonger blå och andra visor i Gnesta

Gamla visor till biblioteket

Hösten 1994 genomförde Kultur i Sörmland och Gnesta kommun en kulturvecka i Gnesta med mängder av aktiviteter. Någonstans kläcktes tanken - borde man inte göra en insamling av visor i detta sammanhang? Det var i allra sista stund, men idén var för bra för att inte prövas. Med kort varsel annonserades ut i alla upptänkliga kanaler att den som kunde visor eller hade tips om visor var välkommen till biblioteket under två av kulturveckans dagar. Vi var två "visinsamlare" och vi fick faktiskt precis så många besökare som vi utan att jäkta kunde klara av under vårt begränsade öppethållande.

Dit kom **John Ringel**, Född i Vårdinge socken, som under decennier spelat och sjungit på tillställningar i Gnesta. Han började spela och sjunga när han var sex år och har under årens lopp hunnit med att underhålla Gnesta-borna på ungefär 2000 tillställningar. Nu har han slutat framträda, men har sig själv dokumenterad på över 200 band. Där finns många visor som också spritts i massmedia - Tore Skogman, Kostervalsen och Flottarkärlek men också en del äldre material som inte är så känt. John Ringel har anpassat sig till vad publiken i olika tider har frågat efter och har mänger av olika slags visor på sin repertoar.

Där kom också **Anna-Stina Karlsson,** född i Dillnäs socken i en familj där man sjungit mycket. Anna-Stina har samlat på visor efter mor och mormor och från sin egen skoltid. Hon har skrivit ner visor i en pärm och satte sig oförskräckt vid bandspelaren och sjöng visa efter visa. Vid senare besök visade det sig att Anna-Stina har en omfattande repertoar med en del originella och ålderdomliga visor.

Till biblioteket kom också **Agneta Johansson** som är född i Vårdinge socken och arbetar på Frustunagården, där hon bl. a. ordnat visträffar med de gamla. Hon sjunger själv visor men framför allt har hon ett stort intresse för gamla visor, ramsor och ordspråk, som gjort att hon samlat på sig material och kontakter som hon ställt till vårt förfogande.

Flera än dessa kom på besök till biblioteket och med dem både visor, vaxdukspärmade visböcker och många tips om hur vi skulle söka vidare efter visor i Gnesta.

Fortsatt insamlingsarbete

Genom arbetsförmedlingen och ett ALU-projekt kom **Agneta Broman- Johansson** in i bilden och fick ta hand om fortsatta efterforskningar. Studiebesök hos Musik i Väst, som har mångårig erfarenhet av visinsamling i kommunerna i Västsverige, och studiebesök hos Svenskt Visarkiv gav lite grund att stå på, liksom ett besök med intervju hos en av våra sagesmän i Gnesta tillsammans med **Eva Tjörnebo**. En erfaren visinsamlare har många ingångar för att hjälpa den intervjuade att komma på visor, det kan man höra på den inspelningen.

Agneta har följt upp tips och rotat vidare och träffat människor som kan visor, sådana som har gamla visor nedskrivna i olika former och inte minst har hon hittat äldre bandinspelningar med vissångare. **Ivar Nordin, Olle Ljung och Gustaf "Vinlöten" Karlsson** - framstående sångare inom facket bondkomik - har alla sjungit sin sista visa i detta jordelivet. Via bandinspelningar kan de ändå låta oss höra hur rytmiskt skickligt och tekniskt drivet man kunde sjunga på den tiden det begav sig.

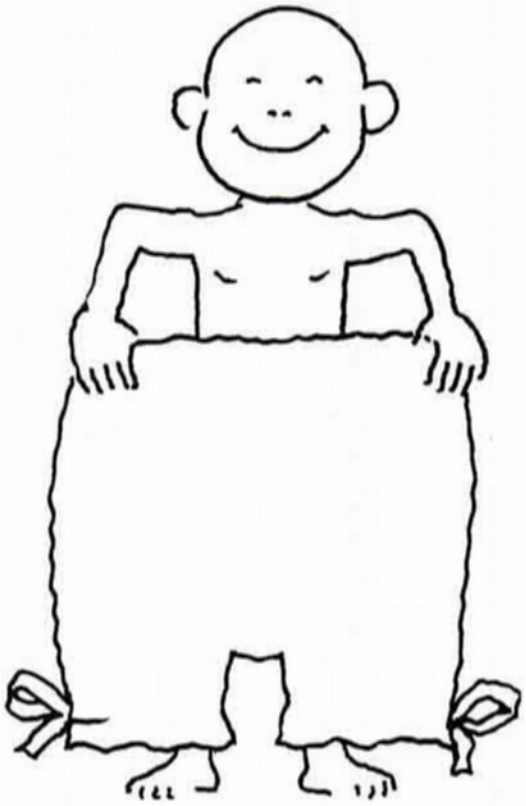

Teckning: M Mattsson

Visbok

I början av december kommer ett 30-tal av visorna hittade i Gnesta ut i form av en visbok, utgiven av Sörmlands museum - **Kalsonger Blå - visor och ramsor i Gnesta**. Namnet kommer från en av Anna-Stina Karlssons visor, en liten vaggvisa i valstakt. Utgivningen stöds av Gnesta kommun och av Sörmländska folkmusikfonden.

Vad är det för visor?

Vid urvalet har vi prioriterat visor som vi har på band, så att vi också kan förmedla en melodi.

Visboken innehåller en del skämtvisor, mindre kända och kända i nya varianter. Den från Sörmländska Visor II bekanta visan "Var snäll och sansa dig Johanna" finns exempelvis här med fem verser i stället för en. En visa skildrar i schottistakt hur man i hårda förhandlingar kan byta bort en hopplös fästman mot ett nätteldukssförkläde. Här finns vaggvisor och andra barnvisor om katter och grisar, en Staffansvisa och en husförhörsvisa och så snapsvisor förstås.

Endast antytt fula visor har fått komma med i utgåvan som den om behovet av en stump i livets olika skiften. Under insamlingsarbetet har också dykt upp en del mycket grova visor, av den kaliber som man kan hitta hos samvetsgranna - i sin tid samvetslösa - upptecknare som Nils Dencker eller i Olov Anderssons originalupptecknigar. De grova visorna torde aldrig i historien ha varit avsedda för offentligheten utan har alltid varit något som utbytts intimt, man och man emellan. Sagesmännen skulle skaka förskräckt och bekymrat på huvudet i sin himmel om vi publicerade deras hemliga visor - så var det aldrig menat och sådant kan bara ske i den hämningslösa tid som är det sena 1900-talet

Medverkande till utgåvan

Eva Danielsson på Svensk Visarkiv har sökt efter anfäder och släktingar till visorna i Gnesta. Kring en del av dem har hon gjort kommentarer som redovisas sist i boken.

forts. på sid 12

Arrangörsnät för folkmusik i Sörmland?

Det finns publik - till och med en växande publik - för folkmusikevenemang. Det finns mängder av goda folkmusikartister - en ständigt växande skara av allt skickligare utövare. Det finns **inte** mötesplatser för dessa båda företeelser. Det saknas scener, konserter, tillfällen för folkmusikpubliken att möta folkmusikartisten och vice versa. Detta gäller inte bara i Sörmland, men också här.

Kultur i Sörmland ger varje skolbarn en konsert per läsår. Konsertverksamheten har olika teman för att ge barnen tillfälle att möta olika sorters musik som de annars kanske inte skulle träffa på. Under vårterminen 1996 är temat för årskurs 1-3 "Sång- och danslekar i folklig tradition" och för årskurs 4-6 "Folkliga traditioner". Det innebär att ett antal goda folkmusikartister kommer att turnera i Sörmland under våren. Om inget görs, kommer de att framträda enbart inom skolans väggar, på låg-och mellanstadiet. Det är vackert så, med det är samtidigt ett dåligt utnyttjande av resurser som ändå finns i Sörmland!

Går det att skapa ett arrangörsnät för att åstadkomma mötesplatser folkmusik-publik i Sörmland? I några av länets kommuner pågår i alla fall de första trevande försöken med en första målsättning att skapa scener för vårens folkmusikartister på skolturné i Sörmland. På sikt är syftet att etablera ett arrangörsnät för folklig musik överhuvudtaget i länet. Skolartisterna är i de flesta fall unga, ibland mycket unga och det finns en avsikt att också skapa ett arrangörsnät med ungdomlig profil.

Vill Du vara med?

* Vill Du få hemskickat information om vilka folkmusikkonserter som kommer att äga rum under våren? Ring 0155/ 24 70 90 och lämna namn, adress och telefonnummer till FANIS (**F**olkmusik**A**rrangörs**N**ät **i** **S**örmland).

* Vill Du vara med och arrangera? Ring mig!

* Vill Du veta mer om detta? Ring mig!

Anita Hedlund

tel. 0155/24 70 97 (Kultur i Sörmland)
0157/211 21 (hem)

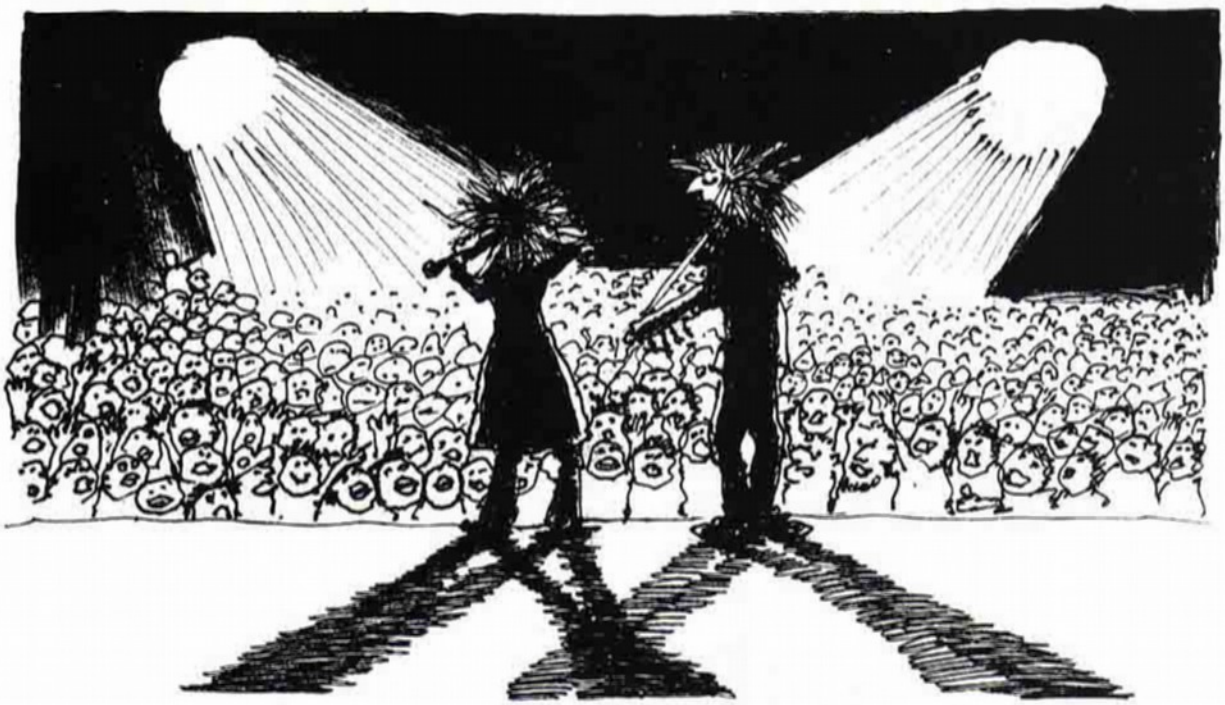

En vision av Matts MAttsson

Kompositionstävlingen igen

Som utlovades i föregående nummer av Sörmlandslåten publiceras i detta nummer de återstående, placerade tävlingsbidragen i kompositionstävlingen.
På denna sida 2:a- prisbelönade slängpolskan av Håkan Frykmo.
På sid 10 samme kompositörs vinnande vals och på sid 11 Christer Samuelssons 2:a-prisbelönade vals "Utan krus". Låtarna publiceras med tillstånd av kompositörerna.

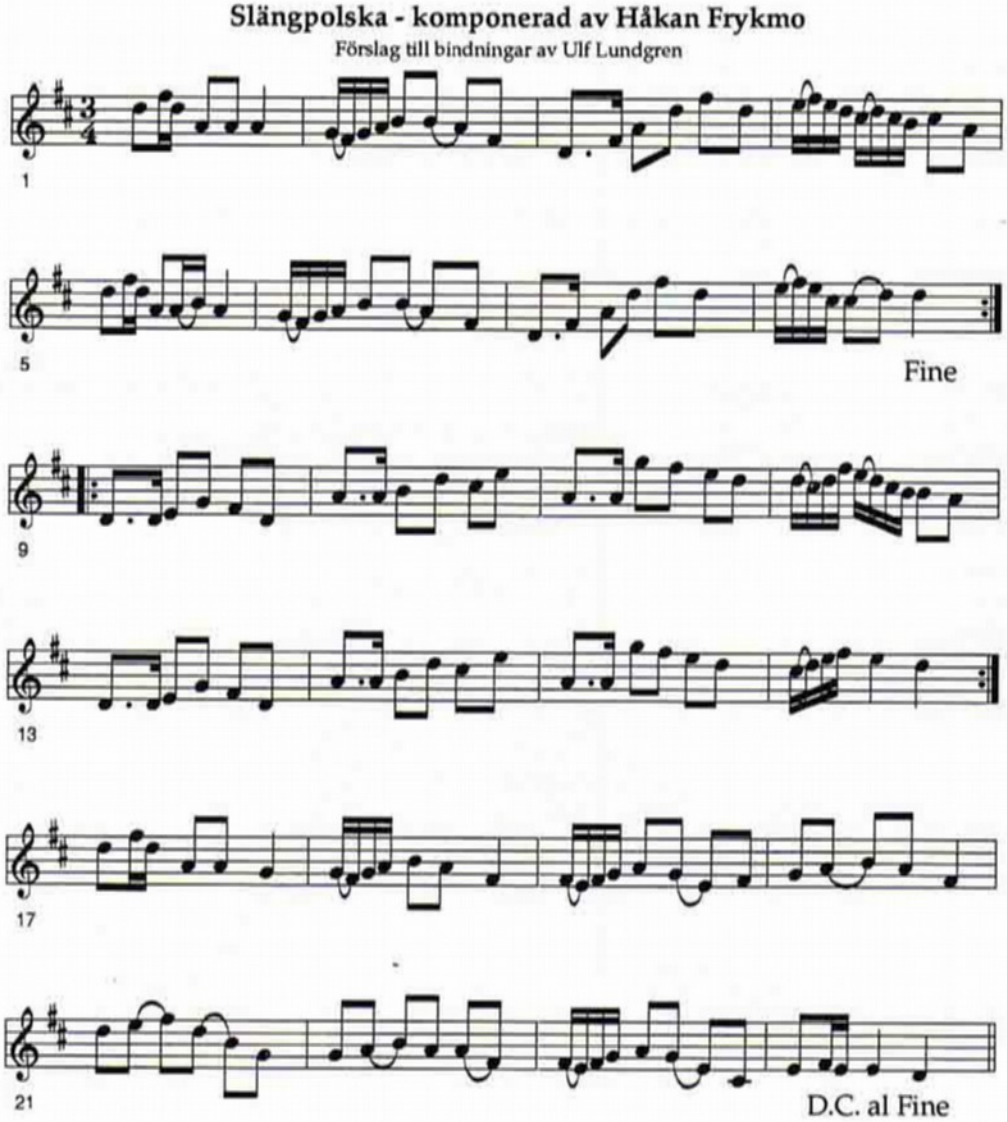

Två spelmän

Inom ramen för elevuppgifter under folkmusikkursen på fiol på Malungs Folkhögskola, passar jag på att genomföra en intervju med två av musiklärarna: Kalle Almlöf och Jonny Soling. Så här föll mina frågor och deras svar.

Foto: Kari Ståbi

Vem är Du?

Jonny: Jag är Jonny Soling, till professionen lärare i folkmusik sedan 20 år. Jag kommer ifrån Orsa och är 50 år.

Kalle: Född 1947 i Malung och har jobbat på Malungs Folkhögskola sedan 1977. Intresserad av fiske, fiolspel och fiolbygge.

Vilket är Ditt första spelmansminne?

J: Flera saker! Ett minne är en svartvit film på TV från Bingsjö. Pål Olle spelade tillsammans med någon. Jag såg på Pål Olles uppkavlade ärmar och såg muskelspelet på underarmen när han drillade. Det tyckte jag var snyggt, men jag hade ingen åsikt om musiken som framfördes. Jag hade egentligen aldrig hört sådan musik.

Mina första, djupa intryck emanerar från gramofonskivor, plus från tre spelmän - två var 14-år och en var 17-år: Per Erik och Olle Moreus och Anders Jakobsson. De fick mig att börja spela! Sen lånade jag en fiol och köpte Fiolspelets ABC och började spela. Därefter är intrycken väldigt mycket från gramofonskivor. Så småningom fick jag också lektioner av Olle Hjort.

K: Min morbror spelade fiol. Han var frälsningssoldat. Jag minns att han spelade Mustalainen och Säterjäntans söndag. Min moster sjöng väldigt mycket.

Själv gick jag först i kommunala musikskolan, kom sen med i spelmanslaget och orkesterföreningen. Men inte minns jag något speciellt. Mamma spelade piano och farsan gramofon, en syster och en bror spelade också.

Vad innebär "spelmanstradition" för Dig?

J: Ganska mycket!

Det är fundamentet för min frihet! Genom att ha fått chansen att umgås med äldre spelmän, som spelat längre än jag, har jag inte behövt uppfinna fiolspelet på nytt. Jag har spelat med Pål Olle i 10 år och med Nils Agenmark ungefär lika länge.

Man kan aldrig härma ihjäl sig, men en person kan lära sig mycket genom att härma en annan. Vi ska inte tro att vi förlorar oss själva genom att härma någon, man kan inte utplåna sig själv. Däremot kan man skaffa sig kunskaper litet genare, om man studerar andra. Jag har lärt mig mycket genom att studera Hjort Anders och Gösse Anders på skiva, men jag spelar inte som de.

Men jag har ingen inställning till traditionen, som innebär att "man skall", "man måste".

K: Det innebär att man lär sig något man tycker om, men inte för att man *måste* lära sig eller för att det är gammalt.

Så betyder det att jag får en bild av personen som jag lär av, men sedan måste jag spela själv. Spelmanstradition måste främst inbegripa den som spelar. Han måste inse - och acceptera - att det inte kan låta som den han lärt sig av. Det måste låta som den man *är*. Ju mer man inser det desto bättre tror jag man kan spela. Det betyder inte att jag struntar i den jag lärt mig av, inte alls! Det finns ett stadium där man försöker kopiera, men blir man kvar i det stadiet, har man hamnat i något som är både omöjligt och meningslöst.

Om man å andra sidan skulle lyckas bli en exakt kopia av någon annan - vad skulle det tjäna till?

Kan man bli riktig spelman om man inte är född av spelmansföräldrar?

J: Jag är inte född av spelmansföräldrar. När jag växte upp fanns ingen spelmansmusik omkring mig. Jag spelade klarinett och saxofon i musikskolan och den enda musik jag lyssnade på var jazz. Jag hade faktiskt fördomar om spelmän, de var töntiga, såg fjantiga ut i sina gula byxor och spelade "små grodorna".

Mitt intresse och gramofonskivorna gjorde mig till spelman.

K: Det har ingenting med det att göra. Det beror på vilka impulser man får från människorna omkring sig. Om ingen är intresserad av musik är det troligt att inte heller jag blir det.Man kan få impulser från andra och börja på egen hand, eller kanske genom musikskolan. Sedan väljer man en dag det slags musik man vill ägna sig åt.

Forts. på nästa sida

Om Du fick fria händer att ordna veckoslutskurs för spelmän, hur skulle den se ut?

J: Inte lätt att svara på!
Jag tror att jag skulle försöka att varje gång göra just den kurs som de som är där vill ha. Men! Alla har inte som målsättning att bli bra på att spela. Om man har den målsättningen måste man ha två genuina intressen. Det ena är fiolen och dess gränser. Det andra är någon sorts musik. Min kurs borde alltså rikta in sig på det av dessa två, där mest utveckling hos deltagarna kan ske.

K: Idealet vore att bygga en kurs kring en grupp människor som var intresserade av samma sorts musik, t.ex. någon förebild att samlas omkring och spela förebildens musik så mycket man orkar och hinner. Sedan skulle man lyssna på musiken och diskutera kring den, byta åsikter.
Noter är ganska betydelselösa. Möjligen att dela ut vid kursens slut. Helst noter på papper som förstör sig självt efter kort tid. Noter får inte innebära att man säger, att så såg det ut när det skrevs ner och då skall det också låta så idag.
Det är ju bra med uppteckningar, men man måste inse att de är en utgångspunkt för något - inte en lag.

Vad skiljer eller förenar folkmusik från olika delar av landet?

J: Så fort man talar om dialekter eller stilar försöker man hitta det som skiljer. Det får sedan vara typiskt. Det finns säkert stilistiska drag, typiska för ett område, men det betyder inte att det är otypiskt för andra. Vi har någon tro att typiskt skulle betyda unikt, vilket det inte gör.
Men visst, låttyperna har inte spritt sig efter geografiboken, utan påverkats av moden, tidsepoker, kulturvägar. I samma ögonblick man kallar något typiskt, stänger man ute en massa annan musik som också finns där.
Låt oss i stället tala t.ex. om Hjort Anders´ musik för då blir det mycket Hjort Anders och litet Bingsjö

K: Avstånden skiljer!
Folkmusik används ju på så många olika sätt. Ett spelmanslag håller sig till former som gäller just det laget. Det är mycket troligt att det är helt olika i andra lag.
Men generellt tror jag att det är mer som förenar än som skiljer. Man kan fundera så här: En spelman som spelar en låt från Kristianstad, men själv är från Kristinehamn, vad är han för sorts spelman, Skånespelman eller Värmlandsspelman? Om han sedan spelar en låt från Orsa vad blir han då? I stället för att tala om s.k. dialekter från olika orter vore det bättre om vi ägnade oss åt att tala om det för personen typiska.

Får folkmusiken utvecklas?

J: Hur skulle man kunna hindra den? Jag tror att musik egentligen betyder liv, även om det inte står så i ordboken. Liv innebär utveckling, förändring. Vi snärjer in oss med begrepp för att använda dem som vapen, för att rättfärdiga oss själva. Vi kan aldrig ha ihjäl folkmusiken, även om den i bland märks mindre. Den lever och förändras: Utvecklas. Utvecklingen tar sedan olika vägar beroende på vad som är intressant för stunden och för gruppen.

K: Det vore synd - och förmodligen svårt - att hindra den från att utvecklas.
Om den inte får utvecklas måste ju någon bestämma *hur* den skall låta, var lagens råmärken är. Vem skall göra det? Folk blir ju nästan sjuka i huvudet när de inte får bestämma hur musiken skall låta i stället för att låta den utvecklas.

Vilka funktioner fyller folkmusiken idag? Skillnader Inom Norden?

J: Svårt att svara på! Inom Sverige har den olika funktioner för olika människor, men jag kan inte se någon typsikt svensk funktion. För *mig* är en funktion att få stå på scenen och ge konsert, en annan att stå i en studio och göra gramofonskiva, en tredje att stå på scenen och spela till dans. En fjärde är att spela på begravning och yterligare en att spela på något gladare tillställningar. Att undervisa är för mig ännu en funktion.
Dessutom har den här musiken för mig den rollen att den - allvarligt utövad - utgöra en rent intellektuell träning. Om man på allvar ägnar sig åt (folk-)musik är det en bra hjärnjogging!

K: För många kan folkmusiken utgöra samlingspunkt - t.ex. i spelmanslaget - där man träffas och umgås. Ett socialt nätverk. För mig betydde folkmusiken tidigt en bra ursäkt att få komma hem till gamla spelmän, höra dem och deras musik, se deras miljö. Många gånger blev inte musiken i sig det intressantaste utan det var att få komma till dem och ta del av det som intresserade dem. Det var också väldigt olika vilken roll musiken spelade för dem. En del var naturligtvis väldigt anlitade, andra mindre, och musikens betydelse stod nog i relation till detta.
I Norge har man ju en mycket gammal tradition kring "Kappleik", vilket gör att man på ett annat sätt än i Sverige prioriterat ensamspel. Likaså har de sin kult kring Hardingfelan. I Finland finns också sådant som inte vi har. Men det är inte musiken i sig som skiljer oss utan ländernas historia.
I Sverige har ju folkmusiken - trots socialdemokraternas avoghet mot folkmusik - blivit en social musikform, där mötet är viktigt och där många spelar med varandra.

Behöver vi spelmansförbund?

J: Eftersom folk söker sig dit har de nog en funktion. Jag har väldigt litet åsikter i frågan. Det finns väl några frågor i samhället där det kan vara bra att vi har företrädare för kollektivet, men jag tror inte det så särskilt många frågor de skall ägna sig åt., eftersom jag inte ser vår musik som lokal utan global.
K: Vet inte. Någon sorts funktion fyller de väl. De ska nog inte lägga sig i så mycket bara. Det är bra om de hjälper till att samordna vissa saker. Det vore bra om de såg till att få fram olika åsikter och se till att diskutera dem. Förbunden är också bra för att samordna ungdomsverksamhet, utbildning, träffar och möten.
Men de skall inte tala om hur det skall vara. Det skall de enskilda spelmännen göra.

Nils Häggbom

Sveriges äldsta danshus

återuppstår 1996

på Brukarhuset, Södermannagatan 31, Södermalm i Stockholm

5 januari: Trettondagsbal med Sörmländska lekare
2 februari: Dalakväll med Ellika Frisell

19.30 - 22.00. Välkommen att uppleva dans till bra folkmusik!

Vill Du veta mer kontakta: Anneli Sandell, tel 08-580 347 18, Bert Persson, tel 08-560 407 89

Forts. från sid 2
Ordföranden har ordet

Ett stort kliv i rätt riktning. Däremot tycker jag att dagens barn ska vara glada att de slipper den blåa anoraken och Nivea i ansiktet och inte behöver glida fram på ett rostigt tefat av plåt. Att inte låta julbordet svämma över av alla delikatesser, att inte köpa hundra julklappar var, att inte gå och handla i en affär som har öppet juldagen är framåtskridande. Att ta en promenad tillsammans och sen samlas och dricka en kopp varma choklad med vispgrädde, är inte det nåt att värna om, att ta sig tid till?

Stanna upp i julstressen och tänk efter en stund. Ha inte så bråttom med allting så känns julen mer meningsfull och mer närvarande, tror jag. Till slut vill jag med dessa ord tillönska Er alla en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År.

Här kommer Lantzens julpolska. Det är en liten visa, som jag tycker är så fin och som man borde sjunga en gång varje dag under julhelgen.

Leffe

*****

Lantzens julpolska

Upptecknad av Gustaf Wetter efter Gerda Zetterlund, Katrineholm som i sin tur hade visan efter Johan Alfred Lantz som lärt den av Lantz-Brita vilken var farmor till Gerda Zetterlund.

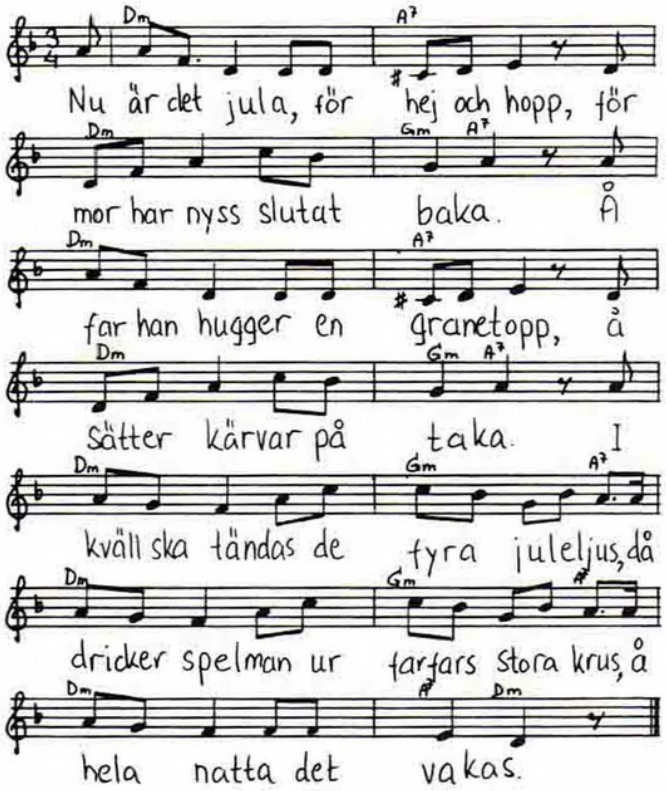

Mitt emellan dur och moll

I svensk folkmusik förekommer det ibland att en låt går på en skala som går på "kvarstoner" och inte låter sig inpassas i våra system "dur" eller "moll". Oftast är det tredje tonen i skalan som är litet lägre än durskalans motsvarande ton. Om man t.ex. tar en skala med tonen D som utgångspunkt borde tredje tonen (tersen) i skalan antingen vara F som det är i moll eller Fiss som durskalan har. Nu händer det alltså ibland att tersen ligger någonstans mellan F och Fiss och det blir någon sorts mellanting mellan dur och moll. Jag skall försöka förklara varför.

Den första folkliga spelmannen i Sverige som spelade fiol (det bör ha varit i början av 1600-talet) fick, när han köpte fiolen, litet information om hur man stämde instrumentet; G D A E. Han fick också tips om att det var enklast att börja spela med D som grundton. Han tar fiolen och lär sig höra hur en kvint låter, så jan kan hålla fiolen stämd. Oktaver känner han också igen. Så börjar han då pröva fram sin första skala. Första tonen blir D på den lösa D-strängen. Andra tonen i skalan tar hanmed pekfingret en liten bit upp på D-strängen, den exakta placeringen av fingret styrs av att fiolen redan har en sträng färdigstämd i E. Pekfingret tar därför ett E som är exakt en oktav under E-strängens E. Den tredje tonen i skalan blir han litet osäker på, han har ingen oktav att "hänga upp" den på, men den fjärde tonen, G, tar han med ringfingret och övar sig att få en ren oktav över G-strängens G. Som sagt: De toner han är säker på är alltså:

1:a tonen D på lös sträng
2:a tonen E, en oktav under E-strängen
4:e tonen G, en oktav över G-strängen

Om vi nu går tillbaka till tredje tonen (tersen), var skulle han placera den? Jo naturligtvis *mitt* mellan 2:a och 4:e tonen. Ringfingret tar tersen *mitt* emellan pekfingret och ringfingret, därigenom får han en ton som varken är F eller Fiss, utan mitt emellan. Han var inte skolad i musik, så han visste inte att avstånden mellan tonerna i skalan "skulle" vara olika stora, utan han prövade sig fram och fick några toner som fungerade melodiskt. Dessutom var de folkliga blåsinstrumenten han hade hört, flöjter och säckpipor, utformade med ungefär samma skal. Man gjorde ofta hålen lika stora och på samma avstånd ifrån varandra, vilket får samma resultat som vår fiolspelmans fingerplacering. Än idag kan man se detta på spillåpipor och därför är även spillåpipans ters i regel mellan dur och moll.

För att nu återgå till Sveriges första fiolspelman, så hade han nu bemästrat D-strängen och gick vidare till A-strängen. Han prövade med samma grepp på den och det tycktes fungera! Den 5:e tonen (kvinten) i skalan blev den lösa A-strängen, 6:e tonen ett perfekt H, 7:e tonen blev en "kvartston" mellan C och Ciss (ett arv som vi också har kvar i flera låtar) och den 8:e tonen blev D, en oktav över D-strängen. Här hade han nu 8 toner i rad, en fungerande skala. Litet mer problem fick han om han flyttade över exakt samma fingersättning till E-strängen. Först fick han E på den lösa E-strängen och det var ju bara bra. Nästa ton blev dock ett perfekt Fiss, en ren durters och det var väl inget fel med den, förutom att på D-strängen hade han en ters som låg litet lägre än Fiss. Kan man ha två *olika* terser i samma låt? Här tänker jag osökt på "Brudlåt från Öje kapell" (Dalarna) som har en mollters när tersen är på D-strängen, men durters när tersen är på E-strängen. Den välkända "schottis från Idre" har ju delvis tvärtom! Sveriges första fiolspelman kan ha använt två olika terser eller justerat den ena uppåt eller nedåt. Nästa ton på E-strängen borde bli någonstans mellan G och Giss, men det tycks inte ha levt kvar i någon större utsträckning (se dock andra reprisen av "Hamburg", Sv. Låtar Dalsland, nr 104). Fiolens G-strän, två oktaver lägre tycks i

Forts. på nästa sida

Vals - komponerad av Håkan Frykmo

Förslag på bindningar av Ulf Lundgren

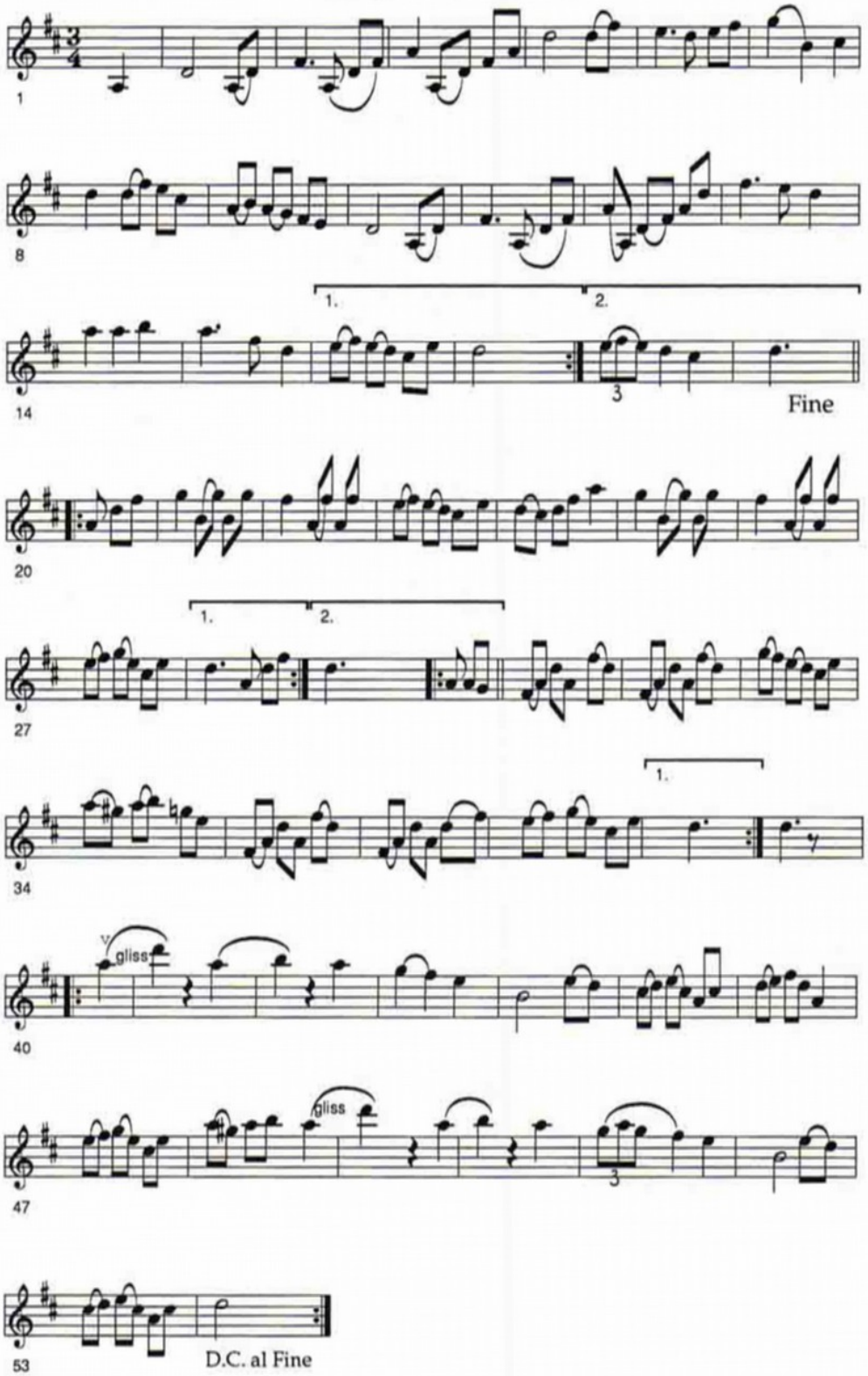

Forts. från föreg. sida

regel ha styrt denna ton till ett rent G. Det finns dock durlåtar som p E-strängen har ett Giss i stället för G, t.ex. en välkänd polska från Jämtland. Klarinettspelmannen Carl Erik Hartman (se Sv. Låtar, Västmanland, nr 121 - 130) spelade ofta Fiss i stället för F i C dur. Det motsvarar Giss i stället för G i D dur, men det berodde nog snarast på att på hans klarinett med ett äldre klaffsystem var det lättare att ta Fiss än F!

Vad jag försökt visa är att spelmännens val av toner och skalor i äldre tider ofta var motiverade av finger- och instrumenttekniska skäl och inte bara rent musikaliska. Vilka toner vi väljer idag när vi spelar låtar som ursprungligen spelades med "kvartstoner" är en känslig fråga, där varje spelman måste välja en väg som passar honom eller henne.

Allan Westin

Vals "Utan Krus" - komponerad av Christer Samuelsson

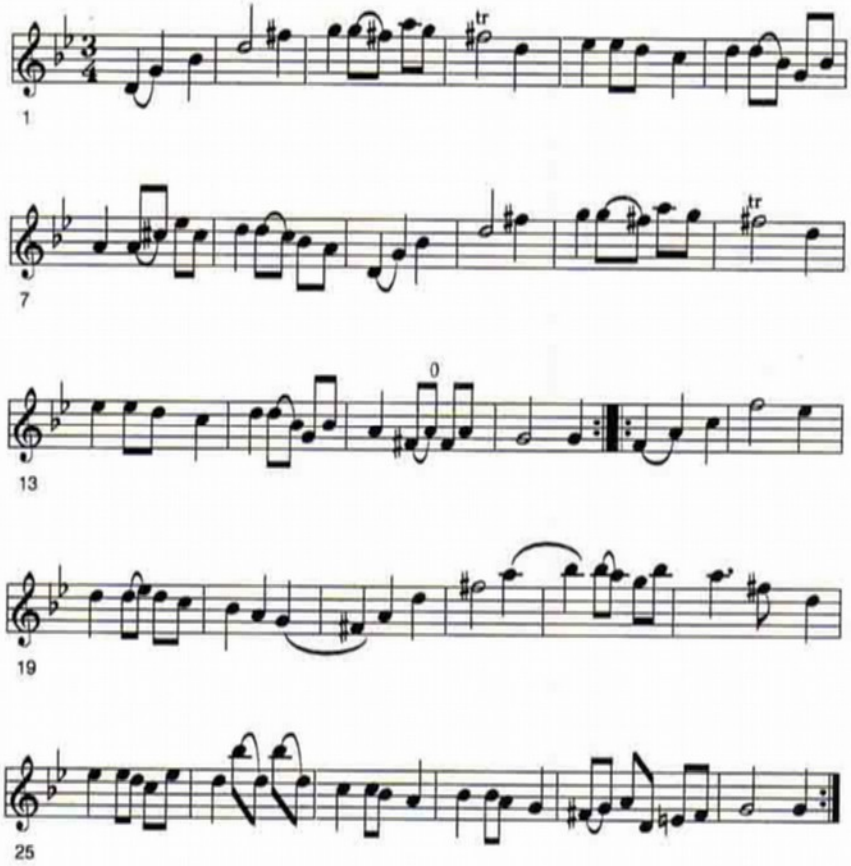

Om jag vill utbilda mig i folkmusik

Vad gör jag om jag vill hålla på med folkmusik på heltid? Vad gör jag om jag vill gå en folkmusikalisk utbildning på folkhögskola? Dessa frågor började jag fundera på när jag hade gått ut gymnasiet. Om man vill utbilda sig på klassisk musik så har man massor av skolor att välja på men när jag sökte våren 1991 fanns det egentligen endast ett alternativ, nämligen Malungs Folkhögskola. Det är oftast svårt att hitta en möjlighet att få en bra folkmusikalisk utbildning på sin hemort. De folkhögskolor som har fokmusikalisk inriktning är f. n. Malungs Fhs, Forsa Fhs, Ingesunds Fhs. De här skolorna har alla litet olika inriktning. I Malung finns det 4 olika folkmusikkurser att välja på. En fiolkurs på 15 veckor under ledning av Kalle Almlöf, den kursen vänder sig till de som är intresserade av folkmusik och fokmusikhistoria i största allmänhet medan den långa kursen på 34 veckor under ledning av Jonny Soling inriktar sig mer åt det fiolpedagogiska och det fiolteknisk inom folkmusik. Det finns också två vidkurser på 15 resp 19 veckor med Maria Röjås som lärare. De vänder sig till dem som vill utveckla sin sång och förkovra sig i den vokala traditionen. Del ett av viskursen startar på våren och del två startat på hösten, för att få gå del två bör man ha gått del ett eftersom tvåan är en fortsättningskurs. En av de viktigaste fördelarna med Malung är miljön, eftersom det är så många som går här på folkmusik är det lätt att ordna dans, samspel etc.

Folkmusiklinjen på Forsa Fhs är mer inriktad på ensemblespel. Alla elever delas in i ensembler och man jobbar med mycket arrangering av musik. Man läser också en hel del musikteori och kursen kan vara en lämplig förberedelse för fortsatt musikutbildning.

Kursledare på Forsa är Jonas Olsson och Örjan Hans-Ers.

Ingesunds folkmusiklinje är mycket inriktad på att förbereda eleverna på högre musikutbildning och de mesta ämnena studeras tillsammans med de elever som går med klassisk inriktning. Lärare på utbildningen är Mats Berglund och Jonny Soling.

När det gäller utbildning till musiklärare finns det folkmusikalisk inriktning på musikhögskolorna i Stockholm, Ingesund och i Malmö. I Stockholm finns det även musikerutbildning med inriktning på folkmusik.

Adressser till skolorna:

Forsa Fhs, 82065 Forsa

Malungs Fhs Box 184, 78224 Malung

Ingesunds Fhs, 671 91 Arvika

Kungl Musikhögskolan i Stockholm, Box 277 11,11591 Stockholm

Ingesunds Musikhögskola, 671 00 Arvika

Musikhögskolan i Malmö, Box 8203, 20041 Malmö

Joakim Wikström

forts. från sid 4

För nottranskriptionen står Claes Ekedahl, altviolinist hos Kultur i Sörmland. Rustad med dataprogrammet Finale och tillbörlig respekt för ett traditionsmaterial, har han överfört det klingande till notskrift.

I motsats till tidigare sörmländska visböcker har denna ordentligt register - alfabetiskt både på titel och textbörjan! Tacka modern datateknik för det!

Låtar på köpet

Till Gnesta bibliotek kom också den gamle spelmannen Bertil Linnell som på 1920-talet lärde sig spela fiol av Karl August Blomkvist i Ytterhvalla, upptecknad av Nils Dencker på 1930-talet. Bertil Linnell har på band spelat in två låtar som han lärde sig av Blomkvist för 70 år (!)= sedan. Det är en schottis och en vals som är hittills obekanta för undertecknad. De finns inte med i visboken men kommer i nästa nummer av Sörmlandslåten.

Till arkivet

Det insamlade materialet kommer att arkiveras i spelmansförbundets arkiv som en deposition från museet (originalen), i kopieform hos Svenskt Visarkiv samt på biblioteket i Gnesta kommun.

Flera visinsamlingar kan komma att följa. Hör gärna av Dig om Du är intresserad!

Anita Hedlund

Sörmländske spelmän - igen

Visst noterade Du i nummer 3 av tidningen att det saknades en adress till vilken Du kunde skriva och berätta om Dig själv, Sörmlandsspelman!

Red. ber att på detta sätt få rätta till misstaget. Adressen skall vara :
Sörmändske spelmän,
c/o Christina Frohm,
Kommendörsgatan 4, 114 48 Stockholm.

TROSA-LINDELLS FIOL TILL SALU !

Karl Gustaf Lindell i Trosa, född 1865, var en skicklig spelman, som bl. a. spelade tillsammans med Melker Andersson i Östtorp. Hans låtar upptecknades av Nils Denker och Olof Andersson.

Fiolen är renoverad och genomgången. Orginallåda ("likkista") och stråke (i mindre bra skick) följer med. Detta säljs till sörmländsk spelman för 6 000:- eller vad vi kommer överens om.

LOTTA FRANZÉN
tel 018/24 41 18 eller
070/542 51 48

Unga spelmän - "Sörmlands hopp"

I föregående nummer av Sörmlandslåten inleddes en artikelserie med ett porträtt av Anders Larsson, sångare från Strängnäs. I nästa nummer fortsätter serien med ett porträtt av nedanstående person.

Teckning M Mattsson

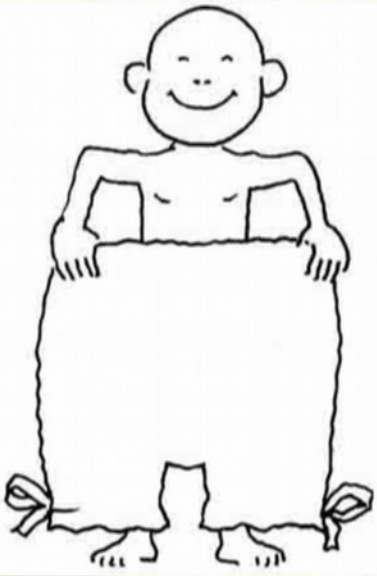

Kalsonger blå

och andra visor
i Gnesta

En visbok med skämtvisor, vaggvisor och andra barnvisor, snapsvisor förstås, och en eller annan (måttligt) ful visa. Visor som sjöngs och sjungs i Gnesta med omnejd.
Pris: 60 kr

Boken kan beställas via Södermanlands spelmansförbund:
Leif Epel, Excentric AB, Box 2041, 125 02 ÄLVSJÖ
Tel 08-99 63 66

MARKNADSTIDNING **B**
SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Redaktionsadress: c/o Nils Häggbom
Blidvägen 6, **137 57 Västerhaninge**

BÖCKER, NOTER, KASSETTER OCH SKIVOR FRÅN SPELMANSFÖRBUNDET

Förnya och utöka Ditt folkmusikbibliotek med våra fina produkter till specialpris

Svenska Låtar, Södermanland
Vårt landskaps del av det klassiska storverket. 207 uppteckningar. Faksimil av orginalutgåvan från 1934.
Nu 35:-

A G Rosenberg, 420 Svenska Danspolskor, MM
från Södermanland och andra landskap. Faksimil efter utgåvor från 1876-1882.
Nu 40:-

Sörmländska Visor del I, II och III
Visor för praktiskt bruk från den sörmländska traditionen. Ett 30-tal visor i varje del.
Nu 10:-

A P Andersson
75 låtar och visor från Södermanland och Närke uppteckнade 1880 av skolläraren i Västra Vingåker August Petter Andersson.
Nu 40:-

August Karlssons låtar
49 låtar från södra Uppland och norra Södermanland som August Karlsson spelade dem.
Nu 40:-

50 Sörmlandslåtar för två fioler
Utgiven till minne av Olof Andersson. Arrangerade av Olof Andersson.
Nu 40:-

Sörmlandslåter
av C G Axelsson, Flodafors. Utgiven 1960. Egna kompositioner:
Nu 40:-

Sörmländska visor del 1
Kassett med visor och ramsor hämtade ur våra visböcker.
Nu 35:-

K P Leffler, Folkmusik från Norra Södermanland
Faksimil efter utgåvor från 1899-1900.
Nu 45:-

Morfars fars dansmusik
Berättelser och beskrivningar om den äldre generationens dansnöjen och spelmän och hur traditionen lever idag.
Nu 40:-

Carl August Lindblom
97 låtar ur två spelmansböcker från 1836 och 1856 samt historik om den legendariske storspelmannen.
Nu 40:-

Sörmländska Allspelslåtar
Nothäfte samt kasett med gamla och nya allspelslåtar från vårt landskap.
Nu 40:-

Anders Björklund, Gunnar Nordlinder
Visor & Versar
87 sjömansvisor från alla de sju haven.
Nu 40:-

I den sköna Vingåkersbygden, kassett
Folkmusik från Vingåker med Simmings, Anita Hedlund och Christina Frohm.
Nu 35:-

Välkommen till Världen, kassett
Visor och ramsor för små och stora barn från den sörmländska traditionen med våra bästa vissångare.
Nu 35:-

Josef Krysanders
70 Låtar, Visor och Psalmer
Kompositioner och arrangemang för två fioler.
Nu 25:-

Beställ hem våra böcker, noter och kassetter så här enkelt:
Ring in Din beställning till Leif Epel/Excentric AB, telefon 08-99 91 90 eller skriv till adressen Box 2041, 125 02 Älvsjö, så får Du ett paket med faktura på posten. Porto tillkommer på priset.

GAFFE & SPORRE TRYCKERI AB, E-TUNA